

COLOFON

JAARGANG 26 - NUMMER 1

APRIL 2016

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt drie keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van de Heemkundekring Rosmalen. Gevestigd in Perron-3 Rosmalen Postbus 64 5240 AB Rosmalen

www.heemkundekringrosmalen.nl
info@heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Wilma van Creij, voorzitter
- Truus Birsak-Verhallen, Secretaris
- Henda Pennings, penningmeester
- Rien van Grunsven, bestuurslid
- Kitty van der Doelen-Crane

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Frans Vos
- Michiel van Heumen
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. Rosmalen

Losse nummers:

- €5,50 per uitgave

Distributieadres:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Kopijadres:

- Heemkundekring Rosmalen
Postbus 64 5240 AB Rosmalen
- g.mol@ziggo.nl

Ledenadministratie:

- Henda Pennings
Vliertwijksestraat 4c
5249 RH Rosmalen

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

Inhoudsopgave

Pagina

<i>Redactie</i>	Voorwoord	2
<i>Antoine de Visser</i>	Bouwstijlen van de St. Lambertuskerk (1)	2
<i>Bestuur</i>	2015 Jubileumjaar	4
<i>Bestuur</i>	Lezing tradities	7
<i>Jo Versteijnen</i>	Rosmalen en het Máximakanaal	8
<i>Gerrit Mol</i>	Werkgroepen in beeld: verbinden!	11
<i>Michiel van Heumen</i>	Een Rosmalense polderkaart uit 1782/83 van de Bossche landmeter Johan Camp (deel 2)	14
<i>Gerrit Mol</i>	(Van der) Sterren stralen overall!	21
<i>Jo Versteijnen</i>	De Herman Moerkerklaan in Hintham - zuid	23
<i>Michiel van Heumen</i>	Twee bevolkingsregistraties in Rosmalen uit de Franse tijd (1810-1814)	25
	Heemkundekring Rosmalen dankt zijn sponsors	28

Foto omslag:

Een aanzicht van het voormalig klooster Coudewater. Op de voorgrond akkers, weiland en een duiventil. Aquarel vervaardigd in 1804 door de toenmalige eigenaar, Charles Jean Gallé. Gallé, geboren in Lissabon, was sinds 1763 Waals predikant in 's-Hertogenbosch en vanaf 1770 hoogleraar in de wijsbegeerte aan de Illustre School aldaar. Hij kocht Coudewater in 1780 uit de nalatenschap van Stephanus de Castel. Gallé was emeritus in 1804 en overleed te 's-Hertogenbosch op 5 september 1811. De kinderen Gallé verkochten het landgoed het daaropvolgende jaar aan zijn weduwe Susanna Catharina Beeldsnijder. De aquarel berust in de historisch-topografische atlas van het Stadsarchief 's-Hertogenbosch (nr 0068105).

Voorwoord

Redactie

Daar zijn we weer! Het lijfblad voor elke Rosmalenaar en andere geïnteresseerden. We zijn nog steeds in kleur, al zag het daar even anders naar uit. In goed overleg met de drukker, redactie en bestuur zijn we er in geslaagd de kleurendruk te handhaven. De inhoud van deze *Rosmalla* is weer zeer divers. De redactie is samen met het bestuur voortdurend aan het zoeken naar de juiste weg om goede artikelen geplaatst te krijgen. Niet te moeilijk, niet te oubollig. We denken dat een mix van erg oude verhalen en “korte” historie het beste is. Extra probleem vormt daarbij de leesbaarheid. Waar haal je bij de 17e en 18e eeuwse geschiedenis kaarten en tekeningen? Oei! nou lopen we al vooruit op het artikel verderop, waar het gaat over verbinden in onze vereniging. Want de redactie ziet zich als een werkgroep van de Heemkundekring Rosmalen, die voortdurend een link probeert te leggen met de andere werkgroepen. Eén belangrijke verbinding is er altijd: de inhoud van *Rosmalla* moet over ons dorp Rosmalen gaan. En daarin schieten we volgens ons in dit nummer zeker niet tekort!

Bouwstijlen van de St. Lambertuskerk (1)

Antoine de Visser

Loop je buiten langs de St. Lambertuskerk, dan zou je niet merken dat je met **twee bouwstijlen** te maken hebt.

In de Middeleeuwen tot in het begin van de 16e eeuw bouwde men in gotische stijl. Daarvoor werd in romaanse stijl gebouwd: ronde bogen, kleine ramen en zware muren en zuilen.

In Frankrijk ontstond geleidelijk de **gotische stijl**. Er

kwam behoefte aan meer licht en hoogte (verticaliteit). Kenmerken van deze stijl zijn dan ook spitsbogen, hoge spitsboogramen en hoge kerken, zodat er meer licht naar binnen viel. Die hoge muren vroegen echter om ondersteuning, omdat ze anders door de druk van het dak en de gewelven omver gedruwd zouden worden. Zo kwamen er steunberen en luchtbogen. Een duidelijk voorbeeld van Gotiek is de St. Jan in 's-Hertogenbosch.

Architect F. Ludewig heeft in 1910 de vergroting van de kerk ‘in stijl’ aangepast, nl. in neogotische stijl. De bevolking was sterk gegroeid, waardoor deze vergroting noodzakelijk werd. Deze bouwstijl was een reactie op de strakke, koele vormen van het classicisme, uit de Griekse en Romeinse tijd, met haar uitgesproken rationele karakter. De neogotiek vond haar oorsprong in de romantiek met haar belangstelling voor de middeleeuwen. In navolging van Pierre Cuypers uit Roermond werden in deze stijl veel nieuwe kerken gebouwd, zoals in Veghel de St. Lambertuskerk en Helvoirt de H. Nicolaaskerk.

Loop je echter in de St. Lambertuskerk dan krijg je zelfs met **drie bouwstijlen** te maken. Maar voor de meeste mensen is de kerk één geheel, zeker nu sinds 2003 het hele interieur prachtig is geschilderd. Hoe kun je het dan

wel ontdekken? Hoezo drie bouwstijlen? Inderdaad is dat voor de meeste mensen niet waarneembaar. Je moet dan gaan letten op details, kenmerken van de verschillende stijlen.

Toen de kerk vanaf 1550 grotendeels zijn huidige vorm heeft gekregen werd het dak van de Lambertuskerk ver-

hoogd en verbouwd in de **gotische stijl**. Kenmerk hiervan zijn o.a. de hoge spitsboogramen. In de St. Jan zijn overduidelijk de hoge spitsboogramen aanwezig. Zo ook in onze kerk.

In 1823 kwam het verlot vanuit de Staten Generaal in Den Haag dat de kerk terug kwam aan de katholieken. Er volgde een grote en zeer noodzakelijke restauratie van de St. Lambertuskerk.

In het middenschip werd een nieuw gewelf gebouwd in **waterstaatsstijl**. Zo genoemd, omdat ontwerp en bouw onder toezicht stond van het ministerie van Rijkswaterstaat. Eigenlijk is het dus geen bouwstijl. De bouwstijl werd niet voorgeschreven door de overheid. In feite gaat het hier om (neo)classicisme, dat in het begin van de 19e eeuw in verschillende varianten werd toegepast. Kenmerken van deze stijl in onze kerk zijn het tongewelf en de zuilen die het gewelf dragen. De Nederlands Hervormde Kerk in de Kerkstraat van 's-Hertogenbosch is een goed voorbeeld van een waterstaatskerk.

De katholieke bevolking van Rosmalen nam in de 19e eeuw toe. Dat werd na 1900 een probleem voor pastoor A. Hordijk. Immers de St. Lambertuskerk zelf groeide niet mee, zodat op zondag er steeds meer HH. Missen moesten worden opgedragen om alle katholieken de gelegenheid te geven om de Eucharistie bij te wonen.

Architect F. Ludewig uit Nijmegen kreeg de opdracht de kerk te vergroten. Onder invloed van Pierre Cuypers waren bijna overal in Nederland nieuwe katholieke kerken en andere gebouwen in zijn stijl gebouwd. Hij greep terug naar de tijd van voor de reformatie. Deze stijl noemen we **neogotische stijl**. In deze stijl heeft Ludewig het tweede transept en het priesterkoor gebouwd. De Mariapoort van de St. Jan en bijna het hele interieur van de St. Jan is na de teruggave van de kathedraal ook in deze stijl gerestaureerd o.l.v. architect Hezemans.

De volgende keren gaan we de 3 bouwstijlen wat nader bekijken.

2015 Jubileumjaar

Bestuur

2015 stond geheel in het teken van **ROSMALEN 1200**, waarvoor we in 2014 al druk in de weer waren. Niet alleen was er toen al overleg binnen onze 'eigen' grenzen, ook daarbuiten kwam er regelmatig een afvaardiging van Orthen, Engelen, Rosmalen, Empel en Den Bosch bijeen om overleg te plegen. Dit overleg ging voornamelijk over organisatorische en financiële zaken. Omdat de vier feestvierende plaatsen deel uitmaken van de gemeente 's-Hertogenbosch, wilde de gemeente graag iets gezamenlijks in de stad doen. Dit werd een officiële start en afsluiting.

De **gezamenlijke start** vond plaats op zaterdag 24 januari in het stadhuis, waarbij iedereen in de hal kon komen kijken naar de speciaal ingerichte stands. Voor een select gezelschap was er daarna nog een mooie bijeenkomst in de Raadszaal.

Het hele jaar door zijn er vanuit onze Heemkundekring activiteiten georganiseerd. Ook andere verenigingen konden meedoen en iets organiseren met als thema 'Rosmalen 1200'. Zij konden daarvoor facilitaire ondersteuning krijgen. Een aantal verenigingen heeft hier dankbaar gebruik van gemaakt.

Eind januari begon er een cursus **genealogie** onder de bezielende leiding van dhr. John Boeren.

De vijf lessen van ruim anderhalf uur werden gevolgd door dertien mensen, een aantal dat perfect geschikt was voor onze Heemkamer.

Voor een aantal vrijwilligers was 5 maart een speciale dag. Door het jubileum mochten zij aanwezig zijn bij de **opening van het Máximakanaal**, wat ook Rosmalens grondgebied doorsnijdt. Voor deze gelegenheid waren zij gehuld in Middeleeuwse kledij. Onverwacht was er de mogelijkheid om Hare Majesteit persoonlijk een mand met Rosmalense artikelen aan te bieden.

Op 17 maart hadden we de lezing ‘*Van karrenspoor tot snelweg*’ door dhr. Henk Buijks, gevolgd op 14 april door de lezing van Antoon Verhagen over ‘*Archeologische vondsten in de Rosmalense polder*’ waar nu de woonwijk de Grootte Wielen ligt.

31 mei was de dag voor de **wandelaars** onder ons. Het was kiezen: een route van 10 of 35 km. Helaas regende het eigenlijk net iets te veel, maar de wandelaars spraken over een mooie, prettige tocht, geheel of gedeeltelijk langs de voormalige Rosmalense gemeentegrens.

Een met zon overgoten **Verenigingendag** op 14 juni begon bij ‘het Wiel van Armando’ in aanwezigheid van burgemeester Ton Rombouts. Vanuit een kraan werd van de groep aanwezigen een foto gemaakt. Daarna ging het gezelschap in optocht naar de Annenborch. Bewoners en bezoekers konden zowel buiten als binnen genieten van een kort programma met o.a. diverse muzikale optredens. Aan het begin van de middag ging de stoet op weg naar De Driesprong voor de **Grote Rosmalen Quiz** voor jeugd en volwassenen. De terrassen zaten lekker vol en vele mensen hebben zich ingespannen om de vele vragen juist te beantwoorden. Uiteindelijk werd Mitch van Dorst **Slimste Rosmalense Junior** en dhr. Henk Savelkouls **Slimste Rosmalenaar**.

12 juli begon als de **Historische dag** net iets te nat. Gelukkig werd het in de middag droog en hebben we ons doel, kinderen en (groot)ouders samen de spellen van toen laten doen, zeker bereikt. Er werd met veel plezier gespeeld en met evenveel plezier naar gekeken.

De Middeleeuwse ambachten werden druk bezocht en de ambachtslieden waren zeer tevreden over het geïnteresseerde publiek.

Tijd om te gaan **fietsen!** Op 6 september was er een route van maar liefst 38 km uitgezet, langs onze voormalige Rosmalense gemeentegrens. Ook nu had het weer best wel wat beter gemogen, maar ja, dit gegeven hebben wij niet in de hand...

Op zondag 13 september hebben we op het **KOMfestival** een kraam bemand om onze vereniging bekender te maken bij het grote publiek. Meteen zijn er ook zo'n 450 flyers aan mensen afgegeven, die door ons persoonlijk op onze tentoonstelling in oktober zijn geattendeerd.

De voorbereidingen waren al maanden bezig; alle tentoonstellingsborden waren gestript en opnieuw bekleed met mooie stof en later beplakt met zo'n 250 foto's. Deze waren opgezocht in ons archief of opgevraagd bij familie. Natuurlijk werden niet de originelen gebruikt, maar nieuwe afdrucken. Een 30-tal sponsors waren bereid gevonden deze kosten voor ons te dragen. **De tentoonstelling 'Rosmalen 1200'** in het Rodenborchcollege in de laatste week van oktober, waarbij o.a. 120 grote Rosmalense gezinnen in beeld gebracht waren, werd ongeveer een reünie die een hele week geduurd heeft. Velen kijken er met een fijn gevoel op terug!

De laatste **lezing** van dit jaar ging over '**Het ontstaan van het georganiseerd carnaval in Rosmalen**'. Dhr. Theo v/d Plas had een leuke interactie met de bezoekers, waardoor het een mooie, amicale avond werd.

Het feestjaar is door ons afgesloten met een gezellige **Oudejaarsborrel** in De Boerderij. Op 27 december kon iedereen die zin had binnen lopen. Er was een fotoreportage van alle activiteiten van het afgelopen jaar te zien, waarbij allerlei herinneringen opgehaald konden worden.

De **gezamenlijke afsluiting** vond plaats op 16 januari 2016. Dat kon nog mooi in januari, omdat het niet bekend is van welke datum het document van Lorsch precies is. Het moet ergens tussen 28 januari 815 en 27 januari 816 zijn.

Lezing Tradities

Bestuur

Tradities zijn belangrijk. In roerige tijden zijn we weer op zoek naar onze eigen identiteit. Wie we zijn, kun je zien aan wat we doen. Wat doen we als het vanzelfsprekend is? Waarom doen we dat zo?

Vaste gewoontes maken het leven wat makkelijker.

Er zijn zoveel tradities dicht bij huis, dat er een cursus van 10 bijeenkomsten nodig zou zijn om de belangrijkste te behandelen. Daarom krijgt u alleen de krenten uit de pap te horen en te zien op woensdag 20 april. Dan kijkt dhr. Jan Franken samen met u naar 'tradities' en zal hij er de nodige uitleg over geven. Dit gebeurt aan de hand van een powerpointpresentatie.

De recensies zijn lovend, dus deze lezing mag u niet missen!

Tradities staan een stapje hoger: ze maken het leven zinvol. Tradities verdwijnen maar er komen ook nieuwe tradities bij.

U zult versteld staan hoeveel tradities u zelf in uw bagage heeft, zonder dat u het beseft, en vooral zonder dat u de achtergrond kent.

We hebben zoveel Brabantse tradities, dat we meedoen zonder het zelf te beseffen. Dat we achterom komen wanneer we koffie komen drinken of gewoon even komen buurten: dat is Brabants. De Brabantse koffietafel was ooit een niet al te droevig dodenmaal. Drie kussen bij een begroeting: het is in Brabant begonnen.

Plaats: Heemkamer op de eerste verdieping van Perron-3.

Aanvang: 20.00 uur.

De ruimte is toegankelijk vanaf 19.30 uur. U hebt dan gelegenheid om een kopje koffie/thee te drinken (prijs € 1,-). Er is om 21.00 uur een korte pauze, met gelegenheid om iets te drinken te nemen.

Entree leden: €1,- Ook niet-leden zijn welkom, maar zij betalen €3,50 entree.

Jan Franken:

heemkundige, docent bij de KBO.

Hij was docent aan de Seniorenacademie en bestuurslid van de koepelorganisatie Brabants Heem.

Rosmalen en het Máximakanaal

Jo Versteijnen

Na mijn artikelen over het riviertje de Aa (in *Rosmalla* jaargang 19 no 4) en over de Maas (in *Rosmalla* jaargang 20 no 3), nu een artikel over “onze” nieuwe aanwinst, het Máximakanaal.

De Maas in het noorden, met haar vele overstromingen in het verleden, zorgde voor veel ellende en ongemak in

Dit was het plan

het dorpje Rosmalen. Die overstromingen brachten echter ook weer vruchtbare slib mee voor de bouw- en weilanden in de polder.

Het riviertje de Aa in het zuiden was in vroeger jaren geschikt voor transport van allerlei goederen uit het achterland tot het na de industrialisatie in bijv. Helmond veranderde in een open riool met vooral zomers voor Hintham een ondraaglijke stank tot gevolg.

Die problemen zijn gelukkig allemaal verleden tijd. Geen overstromingen meer en ook de Aa is weer een mooie, heldere stroom.

Met de Zuid-Willemsvaart was er nu wel een duidelijk probleem. De afmetingen van de binnenschepen werden steeds groter en ‘t kanaal, zoals dat in de regio wordt genoemd, groeide niet mee. Ook de doorgang door de stad 's-Hertogenbosch was dikwijls een probleem. Zowel voor het verkeer in de stad, als ook voor de scheepvaart. Daar moest een oplossing voor worden gezocht. Een nieuw stuk kanaal vanaf de Dungense Brug tot Empel!

Historie van de Zuid-Willemsvaart

In 1804 wilde keizer Napoleon, vooral voor militaire doeleinden, al een kortere vaarverbinding tussen de steden Luik-Maastricht en 's-Hertogenbosch. Dat die verbinding er kwam was te danken aan Koning Willem I die in 1822 besloot om een kanaal te laten graven tussen beide laatstgenoemde steden. De graafwerkzaamheden begonnen in 1823 en drie jaar later was het kanaal gegraven! Een gigantisch karwei.

Het kanaal was 123 km lang en de breedte varieerde van 24 tot 48 meter. De diepte lag tussen de 1.90 en 2.70 meter. Het kanaal was geschikt voor schepen van ongeveer 600 ton. De kosten van het project waren 4.5 miljoen gulden. Om het hoogteverschil van 40 meter tussen beide steden op te vangen werden 19 schutsluizen en 2 keersluizen gebouwd. In die tijd durfde men geen groter verval aan dan 2 à 2.5 meter. Er was, waar mogelijk, wel gebruik gemaakt van bestaande waterlopen, maar verder moest alles met handkracht gegraven worden. Een zwaar werk waarvoor veel mankracht van ongeveer 6.000 à 7.000 mannen, vrouwen en kinderen in werd gezet die met kruiwagens en manden de grond naar boven moes-

ten brengen. Dikwijls mensonterend. Naast het te graven kanaal ontstond zodoende een 4 meter breed jaagpad. Dit pad werd later gebruikt om met paarden (of menskracht) de schepen vooruit te trekken.

Plannen voor omleiding Zuid-Willemsvaart

Tientallen jaren geleden waren er in Rosmalen al geruchten over de omleiding van het kanaal naar Empel via Rosmalen. Wilde ideeën werden geopperd, van zandstranden tot een jachthaven aan de oevers van het nieuwe te graven kanaal.

Maar pas in juli 2008 tekenden staatssecretaris Huijzinga en minister Cramer het tracé-besluit omlegging Zuid-Willemsvaart van Den Dungen naar de Maas in Empel. Waterstaat kon nu beginnen met de voorbereidingen voor de uitvoering.

Het nieuwe kanaal kreeg een lengte van 9 km, werd 46 meter breed, kwam voor een gedeelte parallel te lopen met de verkeersweg A2 en liep voor het grootste gedeelte over Rosmalens grondgebied.

Wat waren de gevolgen voor Rosmalen en zijn inwoners?

Allereerst de schrikreactie van alweer een groot project binnen Rosmalen. We hadden net de verbreding van de A2 achter de rug. Het volgende grote project was de opwaardering van de A59 met zijn tunnel / rotonde in de Maliskamp en nu weer een groot project tussen Rosmalen en Den Bosch. Het kon niet op!

Dan de schrik bij veel mensen op de route van het nieuwe kanaal: moet mijn huis ook weg? Waar komen de brug-

gen te liggen en hoe hoog worden die? Kunnen we straks nog met de fiets naar Den Bosch? Vooral Hintham zou ingrijpend veranderen. Al snel bleek dat een brug gepland was in het verlengde van de Graafsebaan. De meeste bewoners kregen dan een metershoge muur/brug voor hun huis. Gelukkig waren er alternatieven.

Een van de grote klussen was de kruising van het nieuwe kanaal met de spoorlijn Den Bosch – Nijmegen. De spoorlijn moest verhoogd worden om een goede doorvaart te hebben. Verder moesten op het gehele traject zo'n 50 woningen / bedrijfspanden worden gesloopt en ook de infrastructuur werd behoorlijk op haar kop gezet.

De Das

Wat is er bijv. nu nog over van de Burg. Jhr. Von Heijdenlaan? Bijna niets meer.

De natuur

Ook de natuur werd geweld aangedaan. Landgoed de Wamberg bijvoorbeeld met zijn dassenburcht. Die burcht moest worden verplaatst. In totaal moesten ongeveer 500 bomen gekapt worden. Om dit alles te compenseren is parallel aan de oostzijde van het kanaal het Aa – park gecreëerd. Een ecologische verbindingszone (EVZ) tussen Aa en Maas. Uiteindelijk worden er weer 1500 bomen geplant. Het park met de meanderende Rosmalense Aa en met de kleine kudde rode runderen zal na enkele jaren een prachtig wandelgebied zijn. Een goede compensatie voor al het groen dat moest verdwijnen.

Archeologische vondsten

Naast onderzoek naar explosieven uit de oorlog werd natuurlijk ook gezocht naar spulletjes uit de oudheid. Op 8 locaties zijn grotere archeologische opgravingen gedaan. In totaal zijn bijna 13.500 voorwerpen uit de grond tevoorschijn gekomen. Variërend van aardewerk, metaal, glas, steen en hout tot leer en bot. De meeste stukken waren aardewerk (8.464 stuks), daarna metaal (1.342 stuks) en dierlijk bot (1.100 stuks). Op sommige locaties kwamen heel bijzondere stukken tevoorschijn zoals messen, schoenen en munten. Bij de Wamberg en de Kloosterstraat zijn ook nog greppels gevonden van de belegering van Den Bosch in 1629 en in deze greppels zijn loden kogels van musketten en oude pistolen aangetroffen. Ook Rosmalen lag toen in de vuurlinie.

Naamgeving kanaal en fietspad

In de beginperiode werd steeds gesproken over de omlegging van de Zuid-Willemsvaart. Maar om verwarring te voorkomen met het “oude” kanaal werd gekozen voor een nieuwe naam. Rijkswaterstaat heeft voor de naam Máximakanaal gekozen omdat die goed aansluit bij drie andere kanalen van Rijkswaterstaat in Zuid-Nederland die ook de namen van koninginnen dragen, namelijk het Julianakanaal, Wilhelminakanaal en Beatrixkanaal. Het Máximakanaal was daarop een mooie aanvulling. Het

fietspad aan de westzijde van het kanaal kreeg de naam Mariannepad, vernoemd naar de oudste dochter van Koning Willem I.

Mooie opening van Máximakanaal

Na het begin van de eerste graafwerkzaamheden eind 2011 werd op donderdag 5 maart 2015 het Máximakanaal officieel geopend door Koningin Máxima in aanwezigheid van de minister, commissaris van de Koning en verder gedeputeerden van de provincie Noord-Brabant, de burgemeester van 's-Hertogenbosch alsmede vertegenwoordigers van de heemkundekringen uit de omliggende dorpen. Ook Heemkundekring Rosmalen was met een aantal personen aanwezig, allen gehuld in sierlijke kledij uit de tijd van Koning Willem I en ook in het kader van Rosmalen 1200. Het was een kleurrijk geheel. Nu alles (bijna) klaar is wordt er door fietsers wel eens gemopperd op die hoge bruggen maar over het algemeen is de nieuwe situatie best acceptabel. In de zomer van 2015 werd al volop gebruik gemaakt van de wandel- en fietsmogelijkheden. Dus kunnen we zeggen: Máximakanaal in combinatie met Rosmalense Aa en kanaalpark zijn een aanwinst voor Rosmalen?

De werkgroepen in beeld: verbinden!

Gerrit Mol

“Wat doen jullie allemaal daar in die kelder?” Dat is een vraag die onze werkgroepleden ongetwijfeld wel eens te horen krijgen.

Op maandagavond is het een drukte van belang onder Perron-3 en in de heemkamer op de eerste etage. De verslaggever van *Rosmalla* waagde zich enkele keren via de niet zo fijne trap naar beneden en maakte het volgende sfeerverslag.

Links vooraan treffen we Arnold de Veer. Een stapeltje bidprentjes voor zijn neus, met een mandje vol voor als hij dit stapeltje heeft weggewerkt. Achter hem kasten vol met gedachtenisprentjes. In totaal zo'n 20.000, waarvan zeker 9000 verschillende. De plaatjes komen merendeels van particulieren, maar Arnold heeft voor de verzameling ook goede afspraken gemaakt met de kosters in de verschillende kerken. Een belangrijk criterium voor de verwerking is de band die de overledene had met Rosmalen: geboren, gestorven in Rosmalen, gewerkt in Rosmalen, gewoond in

Rosmalen en vul maar aan. In geval van twijfel leest Arnold de tekst er nog eens grondig op na. Ook gaat hij wel te rade bij anderen in het heemhuis. Vaak wordt er zo een raakvlak gevonden. Er wordt gesorteerd op naam en sterfdatum. De prentjes worden gescand en opgenomen in het computersysteem en verdwijnen vervolgens op alfabet in de kast. Als er meer gegevens bekend zijn, zoals een foto, wordt die erbij gevoegd. Elke keer wordt ook gekeken of de betreffende persoon al in het register is opgenomen. Dubbele plaatjes worden weer gesorteerd op geboorteplaats, zodat indien mogelijk deze naar een heemkundekring in een andere plaats kunnen worden overgedragen. Arnold deed dit werk samen met de bekende Rosmalenaar Henk Langens, die helaas een jaar of vijf geleden zelf overleed. De werkwijze is al jarenlang ongeveer hetzelfde gebleven. Wel is de computer natuurlijk een onmisbaar hulpmiddel geworden om alles op te slaan en op te zoeken. Andere heemkundekringen kennen bijna allemaal ook een soortgelijke werkgroep, maar ieder verwerkt alles op eigen wijze. U zult begrijpen dat Arnold met een enorme klus bezig is. Hij werkt behalve op maandagavond in het heemhuis dan ook vaak thuis. Maar de prentjes komen echt terecht in ons eigen archief!

We lopen verder het heemhuis in en treffen Gerard Neppelenbroek en Frans Vos. Zij vormen de werkgroep Papieren Archief. Ook hier speelt de computer een uiterst belangrijke rol. Tot voor enkele jaren waren alle papieren documenten in een doos gestopt, er werd aan de buitenkant opgeschreven van welke organisatie de inhoud was en ver-

volgens werden de dozen zonder systeem naast elkaar gezet. Zoeken maar! Dat zijn Frans, Gerard en anderen aan het veranderen. Zij maakten categorieën: Overheid, Gezondheid, Religie, Historie en Volkscultuur. Die indeling bepaalt wat waar iets naar toe gaat. De manier van opbergen hebben de heren zelf bedacht. In andere archiefwerkplaatsen kan weer een andere indeling toegepast worden. Voor onze heemkundekringen blijkt dit systeem goed te werken. Als er iemand van buiten met een vraag over een bepaald onderwerp komt, kunnen Frans en Gerard heel vaak helpen. Beide heren passen er wel voor als een soort opbergplek te gaan fungeren. Allerlei verslagen van vergaderingen met detailopmerkingen willen ze liever niet in het archief van de heemkundekring. Krantenknipsels zijn daarentegen wel zeer welkom en krijgen een goede plek. Nico Spierings, ook elke avond aanwezig, speelt daarin een onmisbare rol. Boeken komen niet in dit archief, die gaan naar “boven”. Folders en publicaties e.d. worden weer wel bewaard en geregistreerd. Als topic beschouwen beide heren wel het gedeelte over Coudewater waarover ze beschikken. Dat is vooral ingebracht en gerangschikt door “onze” Jan Ketterings. Frans en Gerard geven aan dat het op maandagavond erg gezellig is in het heemhuis, maar dat het werken dan niet altijd effectief verloopt. Daarom werken ze samen ook op donderdagmiddag. Dat is niet minder gezellig, maar geeft wel meer resultaat. Ze kunnen naar eigen zeggen nog wel enkele jaren vooruit met hun werk! Ze hopen van elke Rosmalense vereniging een map te kunnen aanleggen.

We komen bij de volgende computer: Piet Korsten en Nico Spierings. Nico is vaak bezig met het ordenen van krantenknipsels, maar buigt zich de laatste tijd vooral samen met Piet over het archiveren van vaste goederen, vooral tekeningen en schilderijen. Alles wat op dat gebied binnenkomt en genoteerd is, wordt bekeken op bruikbaarheid. Het object wordt op de computer beschreven. Samen kijken Piet en Nico naar herkenbare personen of plekken. Kan er een link gelegd worden naar een foto? Gelukkig speelt ook hier de computer een onmisbare rol. Alles wat bijzonder is, wordt vastgelegd en van een code voorzien. Als alles bekend is, wordt het object in een kast opgeborgen. Iemand die iets zoekt kan door het tweetal snel geholpen worden. Of andere heemkundekringen op dezelfde manier werken, is niet bekend. Het zou wel fijn zijn, aldus beide enthousiaste heren. Ze hebben nog jarenlang werk, vertellen ze. Ze zijn aan het bekijken of het wellicht verstandig is om eerst bepaalde collecties goed in beeld te brengen. Daarbij wordt gedacht aan Coudewater,

dat waarschijnlijk binnenkort helemaal uit het beeld van Rosmalen verdwijnt. Ook alles wat toneelgroep Samenleving in het heemhuis ondergebracht heeft, schreeuwt om digitalisering. Keuzes maken dus! Broer van Hoek doet sinds enige tijd ook mee. Hij is nog aan het zoeken waar hij zich het meeste bij thuisvoelt.

Helemaal afgescheiden van de andere werkgroepen tref ik de Werkgroep Ondersteuning. Jan Zandkuil, Jo Versteijnen en Mark van Kapel zijn de enigen in ons heemhuis die bij tijd en wijle zweten. Als Frans Driessen dat niet in Thailand doet, waar hij een tweede woning heeft, doet hij hier ook mee. Er wordt gesneden, getimmerd, gezaagd, geplakt en gemeten. Dat laatste gebeurt zeer nauwkeurig. Momenteel is deze groep bezig met het restaureren van talloze tentoonstellingspanelen. Die worden allemaal van

een nieuwe stof voorzien en daarna opnieuw “geraamd”. Dat ziet er keurig uit. We hebben dat allemaal kunnen zien bij de laatste fototentoonstelling. De panelen die toen niet zijn gebruikt, komen nu aan de beurt. De heren hebben de stof gekregen van een anonieme sponsor. Ze glimlachen geheimzinnig! Er worden vele duizenden nietjes geschoten. Dat lijkt dus op deelname aan een loterij, maar deze nieten zijn goud waard voor onze vereniging!

We gaan naar boven. Qua temperatuur en sfeer de meest aangename ruimte in ons huis. Hier tref ik Franny Verbunt. Zij doet samen met Henriëtte Olivier-Verhallen de bibliotheek en zij verwerken de schenkingen. Zij deden dat lang samen met de helaas te vroeg overleden Nel Altorf. De bibliotheek is inmiddels aardig op orde. Wat je ook vraagt: Franny geeft je met behulp van de computer snel antwoord. Ze is op de avond dat ik haar bezoek bezig met het inboeken van tijdschriften van andere heemkundekringen uit onze omgeving. Die gaan straks weer in een

andere kast.

Verbinding is het toverwoord in deze ruimte. Alles wat binnenkomt en binnen is, heeft met elkaar te maken. Franny zoekt die lijnen op. Als je alleen maar de eigenschappen van de schenking omschrijft, kom je nog in de problemen. Je zult ook duidelijk moeten aangeven waar die schenking zich precies bevindt. Dat werk is nog lang niet klaar. Franny zal nog veel moeten bespreken met Frans Vos en Gerard Neppelenbroek. En met anderen, waaronder Tiny Kappen, die inmiddels ook aangeschoven is.

Tiny doet volgens hem eigenlijk niks in het heemhuis. Hij werkt vooral thuis, maar bij zijn collega's vindt hij veel inspiratie en kennis. Na de succesvolle fototentoonstelling over grote gezinnen (meer dan 700 bezoekers!) is hij nu door het bestuur gevraagd om de coördinatie op zich te nemen van een boek over de geschiedenis van Rosmalen. Martien Veekens neemt daarvoor 1100 jaar voor zijn rekening, Tiny heeft veel mensen bereid gevonden hem te helpen bij de laatste 1200 maanden. Dat foto's daarbij een belangrijke rol zullen spelen, kan haast niet anders. De bedoeling is dat het boek komend najaar verschijnt, een mega-klus!

Ondertussen is ook voorzitter Wilma aangeschoven. Ze is

net terug van een korte vakantie, waar ziek zijn de sfeer bepaalde. Tja...! Wilma is niet van alles op de hoogte, zo blijkt. Ze weet heel veel van de heemkundekring, maar geeft mensen ook zelf de verantwoordelijkheid. Dat blijkt prima te lukken, zo zien we in dit verslag. De grote lijnen, ja, die heeft ze uitstekend in het vizier. Contacten van buiten de vereniging weten ook dat ze bij Wilma moeten zijn. De centen, die regelt Henda Pennings. En zoals een echte penningmeester betaamt, ze is altijd aan het bezuinigen.

Tot nu toe lukt dat nog aardig. Tijdens de ledenvergadering brengt ze verslag uit, net als het volledige bestuur van andere zaken.

En dan is er tijd voor koffie. Rien van Grunsven, vraagbaak en adviseur voor iedereen, is er een hele poos mee bezig. Ik ben benieuwd of het thuis ook zo lang duurt! Alle aanwezige werkers verzamelen zich in de heemkamer. En dan zie je ook hier: niet alleen de archieven verzamelen en digitaliseren, verbindt, maar ook het elkaar ontmoeten. Volgens mij komen deze heemkundigen na de koffie niet meer toe aan hun werk. Geen wonder dat een aantal van hen zich ook nog eens op een middag aan het werk overgeven. Dan kunnen ze rustig werken, zeggen ze. Wat ze dan op maandagavond doen?

Bij terugkeer naar beneden om mijn jas te zoeken, tref ik dan een overijverige, op dat moment nog beoogd, secretaaris Truus aan de computer. Ze heeft geen tijd voor de koffie, moet nog teveel doen. Dat is begrijpelijk en te prijzen, maar gelukkig niet standaard voor de actieve leden van onze heemkundekring.

O ja, de werkgroep waar nog niet over gesproken is, is de redactie van *Rosmalla*. Die komen enkele keren voor het presenteren van elke aflevering bij elkaar bij een van de leden thuis. Veel van hun werk gebeurt per mail en vooral via Wetransfer. Hun zorg gaat uit naar voldoende kwaliteit van de artikelen. Voortdurend speelt daarin mee: voor iedereen leesbaar, maar er mogen ook specialistische onderwerpen aan de orde komen. De redactie weet dat het blad een prominente rol speelt binnen de Heemkundekring Rosmalen, het is een soort visitekaartje. Het bindt onze leden. En dat was toch waarover het in de werkzaamheden bij elke werkgroep gaat: verbinden!

Een Rosmalense polderkaart uit 1782/83 van de Bossche landmeter Johan Camp (deel 2)

Michiel van Heumen

De Bossche landmeter Johan Camp heeft in 1782-1783 een kaart van de Polder van der Eigen vervaardigd. Een latere uitgave van deze kaart, daterend uit de Bataafse tijd (1795-1799), is aanwezig in de kaartencollectie van het waterschap De Maaskant, tegenwoordig berustend bij het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in 's-Hertogenbosch.

Verwerving van de kaart

Op het eerste gezicht lijkt het logisch dat de kaart deel uitmaakt van de kaartencollectie van waterschap De Maaskant, maar toch is dat niet zo. Want wat is namelijk het geval?

In september 1987 wordt archivaris drs H.G.J. (Henk) Buijks van streekarchivariaat Maasland gebeld door Willem Leenman uit Nuland. Wim Leenman (1924-2006) is een gedreven historisch onderzoeker en stamboomvorser. De Nulander heeft een aanbieding voor het waterschap De Maaskant: hij wil een manuscriptkaart van de polder Van der Eigen uit 1782-1783 gemaakt door landmeter Camp, kort daarvoor in zijn bezit gekomen, aan hen verkopen. Buijks laat hem op 2 oktober 1987 namens het waterschap De Maaskant weten, dat het waterschap f 2500,- voor de kaart wil betalen, ook omdat Leenman deze op deskun-

dige wijze heeft laten restaureren. Deze antwoordt hem twee weken later. Drie experts hebben hem laten weten dat de kaart niet door Camp, maar door landmeter Hendrik Verhees uit Boxtel is gemaakt. [Afbeelding 10] Ze baseren dit oordeel op een vergelijking met echte Hendrik Verhees-kaarten en op een Johan Camp-kaart van hetzelfde gebied. “Kennelijk heeft Joh. Camp deze kaart

[van Verhees, MvH] gebruikt om er zijn eigen bevindingen (de poldernrs.) in te verwerken”, aldus Leenman. Hij vindt het aanbod van het waterschap veel te laag en verwacht bij een veiling veel meer te kunnen vangen. Op 20 november stuurt Leenman aan dijkgraaf De Bekker een kopie toe van de polderkaart en laat tegelijkertijd weten nog twee andere kaarten te hebben, die hij, naar later blijkt, ook te koop wil aanbieden. Het gaat hier om een kopie van de overzichtskaart van Camp van de polder Van der Eigen uit 1782-1783 (de hierboven genoemde “Generaale Kaart”) en de originele kaart van Fischer van de Polder van Empel en Meerwijk uit 1857. In een brief van 8 december 1987 laat waterschap De Maaskant Willem Leenman weten het bod dat de streekarchivaris namens hen heeft uitgebracht, niet te veranderen. Op 25 mei 1988 schrijft Leenman weer een brief aan het waterschap. Hij ziet aanleiding de onderhandelingen te hervatten, nu hij in een “klein archief” de documenten die horen bij de totstandkoming van de kaart, heeft teruggevonden. Het “dossier nr 160” zoals hij het noemt, bevat al die stukken waarvan ik in het begin van dit artikel gebruik heb gemaakt, inclusief de renvooilijsten. Leenman constateert met betrekking tot die lijsten dat “de genealogische waarde zeer belangrijk” is. Hij leidt uit het dossier af dat Camp (drie) kaarten heeft vervaardigd: voor de geërfden van de polder van Orthen, voor de geërfden van de polder van Rosmalen en voor die van de polder van Nuland, en bovendien een verzamelkaart bestemd voor het Bestuur van de Polder van der Eigen. “Hiermede is uw aanvankelijke veronderstelling, dat mijn kaart in uw archief thuis hoort (hoorde) ontzenuwd”, aldus Leenman. Uit het opschrift van de kaart blijkt dat de kaart getekend is voor de geërfden – zo vervolgt hij – “en van een dezer, Jhr. van Beusekom, is de kaart via/via in zijn bezit gekomen”. Streekarchivaris Henk Buijks stelt naar aanleiding van deze brief op 2 juni 1988 een advies op voor het waterschap. Hij is het eens met de redenering van Leenman, op basis van de gevonden documenten, ten aanzien van de plaats waar de kaart thuishoort. (Later zou hij daarop terugkomen.) Uit het advies blijkt dat hij –óók op 2 juni– een telefonisch gesprek met Leenman heeft gehad. Deze vertelt hem dat “dossier nr 160” in handen is van een privépersoon die niet in de buurt woont. Buijks stelt dat dit dossier zonder meer moet terugkomen. Inder-

Afb10: Silhouet van Hendrik Verhees (1744-1813)

daad staat wel vast dat het thuishoort in het archief van de polder Van der Eigen, omdat het in een inventaris van dat archief uit 1960 wordt vermeld (=inventarisnummer 160). In oktober van hetzelfde jaar wordt dit dossier door het Stadsarchief 's-Hertogenbosch, waar het was vermist bij de overdracht van de Oost-Brabantse polderarchieven aan het streekarchivariaat Maasland begin januari 1984, alsnog aan "Maasland" afgegeven.

Wat Buijks hem niet vertelt in het telefoongesprek van 2 juni is, dat het waterschap "langs een omweggetje" in bezit was gekomen van een film van Leenmans kaart. Niettemin adviseert hij het waterschap toch nog een poging te doen de kaart te verwerven "al is het alleen maar omdat dhr Leenman er blijkbaar toch moeite mee heeft om het stuk hetzij zelf te behouden hetzij voor grof geld te verkopen aan derden". Verwerving van de kaart in origineel zou "leuk zijn voor het archief", aldus archivaris Buijks.

In de zomer van 1988 zoekt Willem Leenman de publiciteit en een journalist van het Brabants Dagblad bezoekt hem thuis in Nuland. Het interview verschijnt in de krant op 19 augustus onder de titel: "Te koop: een historische kaart" [Afb 11]. Klaarblijkelijk wil Leenman met dit artikel de interesse bij het waterschap voor de kaart opnieuw aanwakkeren. Nu vertelt hij ook aan journalist Laurens van Voorst hoe hij aan de kaart is gekomen. Een kennis had hem vorig jaar de polderkaart geschonken. Hij vervolgt dan: "Die kennis had de kaart op zijn beurt gekre-

Afb 11: Wim Leenman met de polderkaart thuis in Nuland op 17 augustus 1988 (Collectie Stadsarchief Oss/Foto: Ruud Rogier)

gen van een man die naar Australië emigreerde. En die man was weer de erfgenaam van een stuk polderland. De kaart is destijds gemaakt voor de mensen die polderland in deze streek bezaten." Het waterschap wil niet teveel

voor de kaart uitgeven, omdat die "eigenlijk van hun was", laat Leenman de verslaggever noteren, maar hij schatte de waarde ervan op wel f 14.000,-. Binnenkort laat hij de kaart bij Christie's in Engeland veilen. (Volgens mij heeft Wim Leenman dit toch niet serieus gemeend.) Henk Buijks, door Laurens van Voorst om een reactie gevraagd, reageert enigszins geprikkeld en zegt het jammer te vinden als Leenman op de commerciële toer gaat. Het is wat de gek ervoor geeft, geeft hij als zijn mening, zelf denkt hij eerder aan "enkele duizenden guldens".

Op 11 oktober 1988 heeft in het Waterschapshuis aan de Raadhuislaan in Oss een gesprek plaats tussen Wim Leenman, streekarchivaris Buijks en een medewerker van het waterschap, de heer drs F. Baert. Henk Buijks heeft van deze ontmoeting een notitie gemaakt. Van te voren, zo schrijft de streekarchivaris, was afgesproken bij het waterschap dat het niet meer dan f 5000,- zou betalen voor de kaart.

Buijks heeft Wim Leenman in dit gesprek anders benaderd dan gewoonlijk. De relatie tussen Leenman als archiefbezoeker en archivaris Buijks berustte doorgaans op een zekere mate van gelijkwaardigheid. Het streekarchivariaat toonde zich toegevend als het ging om verzoeken van Leenman om fotokopieën van originele stukken, terwijl Leenman van zijn kant de streekarchivaris informeerde over vondsten die hij als frequent en enthousiast archiefbezoeker in archieven elders deed en welke voor het streekarchief interessant waren. Toch doet het enigszins merkwaardig aan te lezen dat Willem Leenman de streekarchivaris op de hoogte brengt van archiefvondsten die naar zijn zeggen onder particulieren die ver weg wonden berusten en te koop waren, terwijl het in feite archivalia betrof die gewoon in openbare archiefbewaarplaatsen in Brabant te vinden waren. Men krijgt de indruk dat dit "toneelstukje" van de Nulander door zijn handelsgeest werd ingegeven, waardoor het mogelijk werd dat zijn archiefhobby, ondanks alle enthousiasme, zo weinig mogelijk geld kostte. Het streekarchivariaat, maar ook bijv. Rijkswaterstaat, toonden zich door deze redematies van Leenman ontvankelijk voor vergoeding van kosten die hij gemaakt had vanwege de "vele kilometers" die hij gereden had en het knappe speurwerk dat hij had verricht. Op die 11e oktober in Oss is het echter iets minder aangenaam. Leenman komt met een nieuwe versie over de wijze waarop hij in het bezit van de kaart is gekomen: hij kreeg deze van "de heer van Beusekom, die enkele jaren geleden naar Zuid-Afrika is geëmigreerd". Buijks confronteert hem dan met enkele "zwarte foto's" die hij de week daarvoor via

het waterschap had gekregen. Leenman had die foto's aan de pastoor van Empel, Claassen, gegeven in ruil voor de originele kaart die tot dan toe eigendom van de pastoor was [Afb 12]. Leenman “verschoot even van kleur”, zo noteert Henk Buijks, en moest toen bekennen dat de kaart van de pastoor was. Buijks zei hem zich “belazerd” te voelen door zijn verhaal over de heer Van Beusekom. Ook over de eigendomsrechten is Buijks nu duidelijk: alle vier de kaarten van Camp waren niet voor een aantal particuliere heren gemaakt, maar voor heren die allemaal polderbestuurders waren. De door Leenman gevonden documenten (het “dossier nr 160”) tonen, anders dan deze beweerde,

Afb 12: Pastoor Claassen, eerste helft jaren tachtig (foto bidprentje)

inderdaad het gelijk van Henk Buijks aan! Uiteindelijk werd dan onderhandeld over wat de deelkaart-Rosmalen van Camp moest opbrengen. Leenman wilde f 5000,- hebben, waarmee het waterschap de kaart met alle documentatie zou ontvangen. Baert en Buijks kwamen na ruggenspraak met een bod van f 3000,-. Leenman wees dit af en toen hij wilde vertrekken, zei hij desgevraagd ze te willen tegemoetkomen en kwam met een eindbod van f 4000,-. Ze kregen dan “het hele pakket”, dat wil zeggen de deelkaart-Rosmalen, de verzamelkaart en de kaart van het Nulandse gedeelte [Afb 13]. Van deze deelkaart-Nuland zou hij het origineel dat bij een particulier aanwezig zou zijn, traceren, maar man en paard worden niet genoemd.

Leenman stuurt een dag later nog een briefje aan de heer Baert met de bereidverklaring de kaart voor f 4000,- aan hem over te dragen.

Naar aanleiding van deze brief stelt de streekarchivaris op 31 oktober een advies op voor het waterschap. Hij stelt voor akkoord te gaan met dit bedrag onder voorwaarde dat hij vooraf bij de eigenaars van de “overzichtskaart” en de deelkaart-Orthen –hier maakt Buijks een vergissing, hij bedoelt Nuland- deze kaarten heeft kunnen bekijken. Het concept-antwoord voor Leenman dat hij in zijn advies heeft opgenomen en dat het zoeven vermelde iets uitgebreider verwoordt, wordt onveranderd door de Dijkstoel in een brief aan Leenman d.d. 3 november overgenomen. Inmiddels was Henk Buijks niet stil blijven zitten. Begin

januari 1989 verkreeg hij zekerheid over de verblijfplaats van de originele verzamelkaart van Camp uit 1782-1783. De kaart bevond –en bevindt zich nog steeds- in het familiearchief Van de Mortel-de la Court bij het BHIC (het vroegere Rijksarchief in Noord-Brabant). Dus niet bij een particulier zoals Leenman beweerde. De naam Van de Mortel treffen we aan onder de polderbestuurders van de polder Van der Eigen [Afb 14]. Buijks concludeert dan ook terecht, dat, zoals vroeger vaker gebeurde, een vermenging van het persoonlijke met het zakelijke heeft plaatsgevonden. In onze eeuw, met allerlei gedragscodes en wetgeving op ethisch gebied, vindt het toe-eigenen van bedrijfseigendommen niet zo licht en ongestraft meer plaats. Overdracht van de kaart door het Rijksarchief

Afb 13: Rooms-katholieke kerk van Nuland, tekening door Hendrik Verhees gemaakt op 30 juli 1787 (BHIC, 's-Hertogenbosch)

naar het streekarchivariaat wordt wel besproken in correspondentie tussen Buijks en de rijksarchivaris mr M.W. (Maarten) van Boven, maar kan niet aangezien het stuk zich in een particuliere collectie bevindt. Wel krijgt Buijks van Maarten van Boven (de latere Algemeen Rijksarchivaris in Den Haag) alle medewerking bij het leveren van een fotografische afdruk.

Op 12 januari 1989 is Leenman blijkens een brief van hem aan het waterschap al op de hoogte van de “ontdekking” door Henk Buijks van de originele verzamelkaart-Camp. In dezelfde brief benadrukt Leenman nogmaals met betrekking tot de deelkaart-Nuland “(nog) niet te weten wie de eigenaar is”.

Het laatste punt opgelost zijnde, zo zegt hij, vraagt hij om het gedeclareerde bedrag van f 4000,- aan hem over te maken. Een week later concludeert de streekarchivaris in een nieuw advies aan het waterschap kort en goed de kaart aan te kopen. Weliswaar weet Leenman niet wie de deelkaart-Nuland heeft en is de deelkaart-Orthen nog niet getraceerd, maar alle relevante informatie van deze deelkaarten staat vrij groot op de verzamelkaart bij het Rijksarchief, die een reproductie van deze kaart ter beschikking zal stellen van het waterschap. Wanneer De Maaskant ook de originele deelkaart-Rosmalen verwerft, heeft ze daar-

Afb 14: Mr J.B.H. van de Mortel (1797-1887), voorzitter van Waterschap van der Eigen 1850-1871, schilderij van Joseph Delin uit 1874 (RKD, 's-Gravenhage)

mee alle informatie. Op 9 februari 1989 gaan uiteindelijk alle verantwoordelijken bij het waterschap akkoord met de aanschaf. Aangezien een krediet ervoor ontbreekt, wordt besloten het geld uit het “restauratiefonds” (waar op dat moment nog f 20.000,- in zit) te halen. Kort daarop zal dit bedrag aan Leenman zijn overgemaakt en komt het waterschap in bezit van de kaart.

Pastoor Claassen

Hoe is de originele 18e eeuwse polderkaart in bezit gekomen van de Empelse pastoor Claassen? Bij de aankoop van de kaart door het waterschap was inbegrepen Leenmans verhaal over de herkomst van de kaart en een staat van vergelijkende metingen. In dit verhaal, gedateerd 28 oktober 1987, gaat Leenman wat uitvoeriger in over waar de kaart vandaan komt:

“De kaart werd in de na-oorlogse jaren door Jhr. van Beusekom (een nazaat van een der Geërfdens) als vergoeding voor verleende hand- en spandiensten, ter hand gesteld van een oud-inwoner van Empel.

Plm. 1970 werd er een foto in 3 gedeelten van de kaart gemaakt, waaruit bleek, dat deze zich in redelijke staat bevond.

In 1987 werd de kaart, bij toeval, en in slechtere staat verkerende, herontdekt.”

In eerste instantie dacht ik de persoon van jonkheer Van Beusekom dus als fantasie terzijde te kunnen schuiven.

Het *Nederlands Adelsboek* vermeldt trouwens ook geen enkele adellijke familie van die naam. In de notulen van het waterschap de Polder van der Eigen van 1931 tot 1942, trof ik echter tot mijn verrassing de naam van W.J. Hubert van Beusekom en zijn zoon A.P. Hubert van Beusekom aan. A.P. Hubert van Beusekom was in 1932 en 1933 als gevolmachtigde van zijn vader aanwezig op de jaarlijkse algemene vergadering van stemgerechtigde ingelanden, die plaatsvonden in het stadhuis in 's-Hertogenbosch. In 1938 heeft W.J. Hubert van Beusekom correspondentie gevoerd met het bestuur van het waterschap over de watervoorziening van zijn eendenkooi in de Diepte. Na zijn dood ontstond er een conflict met de erven over schade die door waterings- en graafwerkzaamheden aan de eendenkooi zou zijn toegebracht. Bij publieke veiling zou daarom de eendenkooi veel minder hebben opgebracht dan ze de eigenaar had gekost. De erven-Hubert van Beusekom eisten bij monde van hun advocaat een schadevergoeding van aanvankelijk 6000 gulden. In 1940-1941 leidde dat tot een gerechtelijke procedure voor de rechtbank, die begin 1941 in het voordeel van het waterschap werd beslist. Tot zover de notulen van het waterschap.

Afb 15: Boerderij annex poldercafé “de Empelse Hut”, met de kooikersfamilie Reuser en uiterst links jhr. van Beusekom sr., 1910 (Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

Wie was nu de genoemde W.J. Hubert van Beusekom [Afb 15]? Wilhelmus Jan Hubert van Beusekom (1855-1939) was werkzaam in een hoge functie bij de belastingdienst en na zijn pensionering in 1925 benoemd tot adviseur-honoraire van het ministerie van Financien.

Zijn eigenlijke familienaam was Van Beusekom, in 1911 verkreeg hij toestemming bij Koninklijk Besluit de naam Van Beusekom te wijzigen in Hubert van Beusekom. Hubert was de geslachtsnaam van zijn grootmoeder. De wens tot verfraaiing van zijn familienaam is hem ongetwijfeld ingegeven door zijn maatschappelijke positie en aanzienlijke familie waaruit hij sproot. De moeder van W.J. Hubert van Beusekom was een jonkvrouw Bowier (van het slotje Coudewater), zijn echtgenote was ook van adel en bovendien was hij in het bezit van een landgoed met een “kasteeltje” in Gorp [Afb 16].

Hij was, kort gezegd, een heer van stand. Het is dan ook te begrijpen dat zijn tijdgenoten dachten dat hij een jonk-

Afb 16: Ansichtkaart van Coudewater als psychiatrische inrichting (particuliere collectie)

heer of zelfs een baron was. Zijn voorvaders waren echter niet van adellijke afkomst, maar in de 18e eeuw en 19e eeuw vooraanstaande en vermogende burgers van de stad 's-Hertogenbosch. Leden van de familie Van Beusekom waren geërfden in de Polder van der Eigen. De eendekooi in de Diepte (OAT A 35) kwam voor de helft in 1779 in bezit van de familie, de andere helft volgde in 1781. De overgrootvader van Hubert van Beusekom, de Bossche koopman Isaac van Beusekom (1724-1810) kocht in 1796 beide helften uit het bezit van zijn broers. De genealogie van de familie is in 1961 gepubliceerd in jaargang 47 van *Nederland's patriciaat*. Volgens de gepubliceerde stamboom woonden de gezinnen van twee kleinkinderen van W.J. Hubert van Beusekom beginjaren zestig in Zuid-Afrika. Alles bijeen genomen, lijkt Leenman dus deze persoon op het oog te hebben gehad als diegene waarvan de kaart (eventueel via via) afkomstig was. Maar om gelijk aan

Afb 17: Tibosch met de ingelijste polderkaart van Camp voor zijn huis op de Heinis (Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

eventuele speculaties een halt toe te roepen: ik heb geen enkel archiefstuk kunnen ontdekken waaruit blijkt dat de kaart van Camp in het bezit is geweest van de familie Van Beusekom/Hubert van Beusekom.

Een aanwijzing waar de kaart wel vandaan zou kunnen komen, geeft een zwart-witfoto in de topografisch-historische atlas van het stadsarchief 's-Hertogenbosch (zie afbeelding 17) Deze foto, weliswaar ongedateerd maar waarschijnlijk gemaakt in de jaren zeventig of beginjaren tachtig van de vorige eeuw, toont de Rosmalense landbouwer en wethouder Steven Tibosch (1903-1982) met de ingelijste deelkaart-Rosmalen voor zijn huis op de Heinis. Dat het gaat om de kaart die thans in de kaartencollectie van waterschap De Maaskant is ondergebracht, blijkt uit de donkere plekken die op de kaart op de foto zichtbaar zijn (bijv. linksboven bij de titel). Dit zijn namelijk de verkleuringen van vochtvlekken op de originele kaart. S.M. Tibosch bezat grond in de Polder van der Eigen en behoorde tot de stemgerechtigde ingelanden van de polder. Op 4 september 1931 en 10 november 1933 was hij als zodanig present op vergaderingen in het Bossche stadhuis. Op de genoemde vergadering van stemgerechtigde ingelanden in 1933 was overigens ook A.P. Hubert van Beusekom aanwezig, maar dit terzijde.

De meest voor de hand liggende veronderstelling is, dat de ingelijste deelkaart van Camp bij Steven Tibosch in huis heeft gehangen, voordat deze terecht kwam bij pastoor Claassen. Maar zeker is dat allerm minst. Misschien heeft hij de polderkaart te leen gehad van pastoor Claassen, om er voor de foto mee te kunnen "pronken" voor zijn huis op de Heinis, dat op grond van de polder lag en waar hij zich zo sterk mee verbonden voelde.

Daarmee kom ik dan tenslotte bij degene die zeker in bezit van de kaart is geweest. A.C.F. Claassen (1903-1988) werd in 1945 benoemd tot (bouw)pastoor van Empel, na een

Afb 18: Oorlogsverwoesting te Empel: poort parochiehuus, met rechts de latere dijkgraaf Leo de Bekker, 1945 (Stadsarchief 's-Hertogenbosch)

kapelaanschap in Deurne en Tilburg. In Empel wachtte hem een moeilijke tijd. Noord-Nederland was in 1944 nog niet bevrijd en het dijkdorp aan de Maas werd vanaf oktober van dat jaar tot de bevrijding in mei 1945 als gevolg van Duitse beschie-

tingen aan de overzijde van de rivier nagenoeg volledig verwoest [Afb 18]. Empel moest helemaal weer worden opgebouwd en wel op een andere plek. Het waterschap De Maaskant wilde namelijk geen herbouw van verwoeste woningen aan de dijk om deze te kunnen beschermen. Ook moest een nieuwe kerk, school en pastorie worden gebouwd en de hardwerkende pastoor Claassen nodigde de regionale en landelijke pers uit om hen te informeren over de noodsituatie in het dorp. Het gereedkomen van nieuwe woningen op de nieuwe locatie 't Slot verliep, ondanks dat er snel een wederopbouwplan was, zeer traag. In maart 1948 nam de pastoor met enkele parochianen zelf maar de schop ter hand om een begin te maken met de kerk en begraafplaats. Pastoor Claassen had historische interesses, wat in bredere kring bekend was. Zo deelt Gerrit Beex, provinciaal archeoloog van Noord-Brabant, in 1970 in het tijdschrift *Brabants heem* mee, dat hij in 1966 bij pastoor C. Claassen te Empel een oude kaart ontdekte, waarop de namen Hoogaard, Lagen Hoogaard en Armen Hoogaard voorkwamen. Aangezien deze toponiemen niet op de polderkaart van Camp worden aangetroffen, is de door Beex bij de pastoor ontdekte kaart dus een andere. Ook was de pastoor, zo schrijft G. Beex, in bezit van een urntje dat onder Orthen was gevonden. In 1986 schenkt pastoor Claassen aan dijkgraaf Leo de Bekker een bronzen penning uit 1883 (Verlegging van de Maasmond), die bedoeld is voor het archief. Het Stadsarchief 's-Hertogenbosch bewaart voorts nog een 'collectie pastoor Claassen', de schriftelijke nalatenschap van zijn belangstellingsfeer, waarin Empel een belangrijke rol speelde. Zou de "historische hobby" van pastoor Claassen de verklaring kunnen zijn, waarom hij in het bezit is gekomen van de Rosmalense kaart?

Als Willem Leenman in 1987 de emeritus-pastoor ontmoet is deze reeds een eind in de tachtig, in mei van het jaar daarop zou hij al overlijden. De historisch belangstellende Claassen moet een dankbare gesprekspartner hebben gevonden in de persoon van W. Leenman.

Bronnen en literatuur

- Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in 's-Hertogenbosch:
- Archief Polder van der Eigen 1309-1942 (toegang 7421), inventarisnummers 9, 23, 160, 280 (rekening 1782, 1783 en 1784)
 - Archief Provinciale waterstaat (toegang 371), inventarisnummer 915
 - Archief Provinciaal Bestuur Noord-Brabant 1814-1920 (toegang 17), inventarisnummer 11969
 - Archief van het streekarchief Brabant Noord-Oost, 1989-2004, met rechtsvoorgangers circa 1960-1988 (toegang 1573), inventarisnummers 117, 118
 - Kaartencollectie Waterschap De Maaskant en rechtsvoorgangers (toegang

8001), inventarisnummer 33

- Archief familie Van de Mortel-de la Court 1384-1978 (toegang 305), inventarisnummer 1825.

G. Beex, 'Archeologisch overzicht der gemeenten Empel en Meerwijk', in: *Brabants heem*, jaargang 22(1970), bladzijden 33-36

G. Beex, 'Archeologisch overzicht van de gemeente 's-Hertogenbosch', in: *Brabants heem*, jaargang 22(1970), bladzijden 25-29

C[ampo] H[artman], W.F. d[el], Van Beusekom-Doude van Troostwijk, Hubert van Beusekom, Beusichem, in: *Nederland's patriciaat*, jaargang 47(1961), bladzijden 19-38

DeurneWiki, een project van heemkundekring H.N. Ouwering, lemma Antonius Cornelis Franciscus Claassen, geraadpleegd 3 augustus 2015 op: [http://www.deurnewiki.nl/wiki/index.php?title=Antonius_Cornelis_Franciscus_Claassen_\(1903-1988\)](http://www.deurnewiki.nl/wiki/index.php?title=Antonius_Cornelis_Franciscus_Claassen_(1903-1988))

Hanneke van Houwelingen, 'Historische titel verleden tijd, laatste Heer van Hardinxveld overleden', in: *Het Kompas Hardinxveld* 7 juni 2006, bladzijde 1 en 7, geraadpleegd 3 augustus 2015 op: <http://epaper.bdu.nl/kompashardinxveld/epaperarchive/2006/06-07/epaper/2439702.htm>

Leonard Joosten, 'W.J. Hubert van Beusekom (1855-1939), een heer van stand', in: *Brabantse biografieën*, deel 5, Heeswijk 1989, bladzijden 43-46, geraadpleegd 26 september 2015 op: <http://www.thuisinbrabant.nl/personen/h/hubert-van-beusekom,-wj>

Ernest Verhees, 'De Brink in Empel, centrum wederopbouwdorp', in: *Bossche bladen*, jaargang 9(2007) nummer 3, bladzijden 78-82

W. de Vries, 'De oudste generaties van de familie (Del Campo genaamd) Camp', in: *De Nederlandsche leeuw*, jaargang 73(1956), kolommen 356-368.

Bijlagen

Concept en opgave van landmeter Camp (circa 1782)

Concept en Opgave voor Heere Hooge Dijk Graaf en Gecommitteerdens van den Polder van den Eijgen, gedaan door Johan Camp Gead Landm voorde Hove van Brabant en Gelderland, wegens het Specificq Meeten en Caarteren van Gemelde Polder In voegen en Manieren als volgt

Den Landmeter moet Op Leeveren in Eene Caart in voegen als boven gemeld, van 't Gemelde Polder, het gedeelte gelegen onder de Heerlijkheid van Nuland, met een Renvoij Relatief tot de Caart van de Numeros der Parcelen, Namen der Respective Eijgenaren en Grootte der Mergen Tale in Mergens, Honden en Roeden

Ten tweede Een Dito Caart van het deel der Gemelde Polder gelegen onder den Dorpe van Rosmalen.

Ten Derden Een Dito Caart als boven gemd: van meer gemelde Polder van alle het geene gelegen is onder Orthen; Mitsgaders het Formeeren van eene Generale Caart van den Geheele Polder alle het geene voorsz: den boven genoemden Landmeter Presenteert te verrigten voor Den Modiegen en Halve ordinaire Loon van Ses en Een Halven Stuijver per Mergen Mids den Polder moet Fourneren een Man tot Aanwijzing te doen aan den Landmeter van de Landerijen

Resolutie van het polderbestuur, 1782

Gecompareert

DHr Stadh. Gecomm	Van Adrichem Van Beek Gloudemans van Meerwijk	Geerffde “ “ “	Van Hasselt J.L. Jannette Gerrit Geerlings Gosew. Sterck L. Hagelaar
----------------------	--	-------------------------	--

Vergadering van Hoogdijk graaff, Dijkgraaff Gecommitteerdens en Geerffdens des Polders van der Eijgen, gehouden binnen s' Bosch op Platt-lans kamer ten stadhuyzen op

Maandag den 8ste July 1782

Den Heere Stadhouder van den Heere Hoogdijkgraaff geeft aan de vergadering te kennen, Dat den Penningmeester Versfelt van tijd tot tijd heeft gemonstreerd, dat'er in voorige tijden een aantal van Landerijen In den Polder waren geweest waar van d'omslagen zijn voldaan geworden, dog bij later tijd, door ontbrekinge van eenen accurate quohier, successsievelijk bij verhaal in Rekening gebracht, en de quantiteit, der mergentalen tot betaling en verantwoordinge van den Jaarlijksen omslag verminderd zijn; zo als dan ook onlangs 13 Mergens 4 ½ hond wederom zijn gedecouvreerd, en daar van als nu de lasten worden betaald terwijl'er nog verschijde andere off Desert, off onbekend en lasteloos bezeeten worden //

Dat boven dien Polders Defectueusen Leggers, in de begrootinge der Landerijen meest al, differeert met het quohier der verponding naar welk quohier, de respectieve verkoopinge en verhandelinge geschieden, ten gevolge, dat den Penningmeester verders buyten staad is om de Collecte van Polders lasten naar behooren te doen.

Dat Gecommitteerdens mits dien niet alleen oordeelen dat den Polder daar door een Considerabel nadeel ondergaat maar ook daar inne eene onregtmatigheid Resideerd, aangezien de Possesseurs van de bekende, voor de onbekende Landerijen de lasten moeten supporteeren; en boven dien eene accuraat en Juyst grondboek, voor den Polder onontbeerlijk is, en daaromme op middelen zijn bedagt geweest, om zulks te Effectueeren;

Waar toe Gecommitteerdens geen geschikter middel is voorgekomen dan om den geheelen //

Polder te doen opmeeten en decarteren tot het formeeren van een goed quohier, gelijk dan ook de Gecomm(itteerdens) ten dien Eijnde, met den Landmeter Kamp in onderhandeling zijn geweest en Provisioneel onder goedkeuringe van deze vergadering geaccordeerd, om den Polder geheel op te meeten, en eerst de formeeren drie Caarten, als eene beroerende de Landerijen van Nuland, eene van Rosmalen en de laatste van Orthen, met Renvoijen, tot aanwijzinge der Possesseurs van de Landerijen En voorts de zelve te brengen in eene Generaale Kaart des dat den Polder op zig zoude neemen om een man te bezorgen, die aan gemelde Landmeeter de nodige aanwijzinge doet, alles voor vijff stuijvers de mergen. Weshalve hij Heer Stadhouder de vergaderinge in bedenkinge geeft off dezelve 't gund voorz.d. niet zoude Goedkeuren, en de Gecommitteerdens autoriseren en magtig maken om het zelve te Effectueeren; met zodanige ampele magt als nodig zal worden bevonden

Is Goedgevonden om Conform de Propositie Heeren Gecommitteerdens te autoriseeren en magtig te maken.

IIIIII -;
I onder mits;
III Tegen;
(...)

Contract van het polderbestuur met landmeter Camp, 1782

Accoord Tusschen Heeren Gecommitteerdens des Polders van der Eijgen En Johan Camp Landmeter over 't opmeten en decarteeren van dezelve Polder.

Dato 5 August. 1782
Not. J. Versfelt

Den Vijffden Augustus 1700 Twee en Tagtigh Compareerde voor mij Johan Versfelt Notaris bij den Edele Mogende Rade en Leenhove van Braband en Landen van Overmazen in 's Gravenhage gecreëerd en geadmitteerd binnen deze Hoofstad 's Hertogenbosch resideerende, in praesentie van de naargenoemde getuijgens: Nicolaas van den Heuvel, Jan van Beek, Johannes Adrianus Gloudemans, Hermanus van Meerwijk en Jan van Gog, de twee Eerste woonende alhier, de derden te Rosmalen, de vierden te Orthen en den laatste te Nuland, alle binnen deze stad present, in qualiteijd van Gecommitteerdens der Geerffdens des Polders van der Eijgen Tot het gund naarvolgende, magtig gemaakt bij Resolutie van de gequalificeerde Ingelandens van dezelve Polder, den agsten Julij deses Jaars genomen, mij Notaris gebleken, ter Eenre -

En Johan Camp geadmitteerd Landmeter voor den Hoven van Braband en Gelderland, wonagtig alhier, ter andere zijde -

En Verklaarde de Comparanten wegens 't opmeten en decarteeren van den voorzeijden Polder met Elkanderen Verdragen te zijn en geaccordeerd te hebben in manieren naarvolgende

Dat den Comparant ter andere zijde Verplicht zal zijn om de respectieve Landerijen gelegen in voorzeijden Polder Resorteerende onder de Heerlijkheid // van Nuland, de Dorpen van Rosmalen en Orthen accuraat op te meeten en zoo wel van ieder Perceel als van alle de dijken, Wegen, Weteringen andere Uijtvlieten en sluijzen te formeeren drie Caarten, te weten de Eene Nuland, d'andere Rosmalen en de derden Orthen Concerneerende, en dat met een Renvooij daar toe Relatief, en designatie van de Nummers van ieder Perceel Naam der Eijgen naars en Juiste grootte dier Landerijen in Mergens, honden en Roeden, ieder morgen gerekend op 300 Roeden Bossche Maat -

Dat de Comparant ter andere zijde Vervolgens uijt voorschreven drie Caarten zal moeten formeeren Eene Generaale Kaart Fugeratieff en aan den Polder opleveren. -

Dat de Comparant ter andere zijde gehouden zal zijn om met het voors. Werk zoo spoedig mogelijk bij de Eerste gelegenheid te beginnen en Continuëlijk vervolgen tot de volbrenginge toe zonder in die tusschen tijd eenig ander Werk van gelijke off andere aard daar aan hinderlijk aan te neemen ofte uijt te voeren.

Dat de Comparant ter andere zijde op zig zal moeten neemen en Caveeren gelijk verklaarden te doen bij deezee, indien bij latere Tijd het zij van wegens den Polder off door geerffdens zelfs, eene Hermeetinge gedaan en bevonden wierde, dat de opmeetinge door den Comparant ter andere zijde Verrigt niet Juist met zijne opgave over een kwam en alzoo ten zijnen lasten neemen en voldoen de onkosten welke in die gevallen daar uijt mogten resulteeren //

zonder dat daar inne zal zijn begreepen alle erreure ten opzigte van de Eijgenaar en der Landerijen die door niet aanwijzinge mogte plaats hebben -

Dat de Comparanten ter eenre Van Wegens den Polder aan de Comparant ten andere zijden ter zaake voorschreven en zonder ietwes meerder zullen voldoen vijff stuijvers van iederen morgen en daar en boven op zig neemen en aan den Comparant ter andere zijde besorgen een kundig persoon om de noodige aanwijzinge te doen -

En Eijndelijk dat de betalinge van voorschreeve Vijff stuijvers per mergen zal geschieden in dezer voegen dat aan den Comparant ter andere zijde zal worden voldaan twee Stuijvers per mergen; als de Eerste opmeetinge is verrigt: gelijke twee Stuijvers per mergen als d'Eerste Kaart met de voorzeijde Renvooijen heeft overgeleverd en de resteerende eenen stuijver wanneer de Generale Kaart Fugeratieff heeft geformeerd en geproduceert -

Tot Praestatie van het geene voors. staat verklaren de Comparanten ter Eenre te verbinden der voorzeijden Polders Inkomsten : en den Comparant ter andere zijden zijn persoon en goederen hebbende en verkrijgen zig en dezelve bij geene Naarkominge deesse submitteerende aan de Vrijwillige Condemnatie van Hun Edele Wel Agtbare de Heeren Schepenen dezer stad, tot dien magtig makende twee Procureurs voor dezelve Gerechte Postuleerende //

den eene aan wien de Grosse dezer zal worden ter hand gesteld omme de Condemnatie te verzoeken en den anderen om daar in te Consenteeren respectieve. Alles met beloften van Approbatie Ratificatie en Indemniteit onder Verband als naar Rechten -

Gepasseerd en Geteekend binnen de Hoofdstad 's Hertogenbosch ter praesentie van de Heeren Mr. H.A. van Adrichem en Mr. J. Verster beide als geloofwaardige Getuijgens hiertoe verzogt.

Quod Attestor
J. Versfelt
Nots. Publ.

(Van der) Sterren stralen overal!

*Familie van der Sterren-van Venrooij. Achter vlnr: Wim (1935-1961), Theo, Gre, Ben, Iny (1929-2000), Luus, en Henk (1928-1984)
Voor vlnr: Rien (1939-2004), Joop, Truus, Hetty (1932-2000), Hendrika Maria (Drika) van der Sterren-van Venrooij (1905-1975),
Hendricus Gerardus Josephus (Harrie) van der Sterren (1901-1963), Hans (1941-1989) en Jos (1931-1988)*

Gerrit Mol

Een van de 120 grote gezinnen die op de fototentoonstelling onlangs te zien waren, was het gezin van Harrie van der Sterren, door en door Rosmalenaar, en Riek van Venrooij uit Nuland. Ik denk dat elke inwoner van Rosmalen wel een van de leden uit dat gezin kent. Met z'n vijftien waren ze, vader en moeder dan niet meegerekend. Twee kinderen overleden op zeer jonge leeftijd. De foto waarop we een groot gedeelte van die kinderen en hun ouders zien, is gemaakt in 1959, toen Joop 21 werd. Bier op tafel, maar de bierfles op de achtergrond wordt getoond door iemand die "van de kouwe kant" was.

De vader van Harrie werkte als onderhoudschilder. Hij werkte voor verschillende bedrijven. Er waren vier kin-

deren. Bij moeder thuis werkte alles wat kon op een kleine boerderij. Daar waren tien kinderen. Riek werd in het gezin Van der Sterren de echte spil, die zich met hart en ziel voor haar kroost inzette, ondanks haar niet al te sterke gezondheid.

Harrie en Riek begonnen hun huwelijksleven aan de Graafsebaan, ongeveer tegenover de huidige kringloopwinkel. Later werd verhuisd naar de Kerkenhoek, vlak bij de meisjesschool. Vanaf die plek werd Harrie graag opgeroepen om een potje te komen biljarten in een naburig café. Vervolgens ging het naar de Dorpsstraat, waar nu de dierenartsenpraktijk is. Tenslotte belandde het gezin in de Bergt. Het adres veranderde daar in Fort Alexanderstraat en later in Nieuwstraat. Huize Van der Sterren was een zoete inval. Hoe het daar aan toe ging, kunt u nog eens

Broer Theo en zus Truus

nalezin in de serie *Rosmalense Portretten* in dit blad, jaargang 2009, aflevering 72 (maartnummer). Gré vertelt daar op zeer smakelijke wijze over zijn belevenissen.

De kinderen uit het gezin dan, in willekeurige volgorde. Er waren er veertien, zoals gezegd. Eigenlijk vijftien, maar eentje stierf al bij de geboorte. Het kind werd, zoals gebruikelijk in die tijd, begraven op een plek voor ongedoopte kinderen. Het trouwboekje bood slechts plaats aan dertien namen. De laatste twee werden op de binnenkant van de kaft geschreven.

Zeven zoons werden schilder. Een flink aantal van hen kwam later in een ander beroep terecht. Zoon Gré werd bijvoorbeeld conciërge op basisschool Den Hogen Hof in Hintham. Theo is lange tijd steun en toeverlaat geweest van de openbare bibliotheek, die toen in de Kentering gevestigd was. Truus' kinderjaren verliepen ook opvallend: de moeder van dit gezin was nogal eens ziek. Toen ze in 1953 werd opgenomen in het ziekenhuis, was Truus de aangewezen dochter om het huishouden te doen. De andere zussen werkten al en brachten het broodnodige geld binnen. Er werd toestemming gevraagd om Truus uit school te houden. Ze kreeg verlof om zes weken het huishouden draaiend te houden. Het werd een heel jaar. Het gezin is er niet slechter van geworden, maar voor Truus waren een heleboel ontwikkelingsmogelijkheden verdwenen. Het is toch allemaal goed gekomen, ze heeft lange tijd in de verzorging gewerkt en is tenslotte gelukkig getrouwd met haar Wim (van Herpen), die haar overigens eigenlijk al vanaf haar 13e op het oog had! Broer Wim bracht het er niet goed af. Hij verongelukte op de motor na anderhalf jaar getrouwd geweest te zijn.

Als je broer Theo tegenkomt moet je maar eens vragen of hij een horloge draagt. "Welke?" zal hij vragen. Hij is een

zeer enthousiast verzamelaar van oude horloges!

Luus is de trotse moeder van een tweeling die ze groot bracht, samen met haar man Van den Berg, in Hintham. Als weduwe woont ze nu in een appartement in ons dorp. Gré, we noemden hem al eerder, is later nog wereldberoemd geworden in Rosmalen als een van de zingende kartrekkers van Trug nor Vruuger, samen met zijn vrouw Thera van Herpen. Zij is weer een zus van Wim van Herpen die getrouwd is met Truus. Dat kom je ook vaak tegen bij het bespreken van de "grote gezinnen" foto's. Meerdere kinderen uit een gezin trouwden met kinderen uit een ander gezin.

Henk werd niet oud. Hij was schilder en leefde van 1928 tot 1984. Een van de bekendste telgen was Rien. Hij werd bekend vanwege een dichtbundel die hij schreef en waarin onder andere zijn liefde voor Rosmalen in gevoelige

Ouderlijk huis in de Nieuwstraat

woorden wordt uitgedrukt. Zijn broer Gré heeft een aantal van die gedichten al zingend later op cd uitgebracht. Alles natuurlijk in een mooie Rosmalense tongval. Helaas is ook Rien ons te vroeg overleden, evenals broer Jos (1931-1988). Hetty overleed in 2000 op slechts 68-jarige leeftijd. Broer Hans is een van de weinigen die naar elders verhuisde: hij woonde in Empel en stierf aan longkanker. Jos was toen al overleden. Een groot gezin brengt veel plezier, veel avontuur, maar ook veel verdriet met zich mee. Zus Iny had ook al longproblemen en stierf in 2000.

Opvallend is dat de kinderen Van der Sterren ook met het ouder worden sterk aan elkaar hangen. De kouwe kant doet volop mee bij het ophalen van herinneringen. Truus en Theo, bedankt voor jullie openhartigheid. Iedereen die uit een groot gezin komt, zal zich herkennen in jullie enthousiaste, maar tegelijkertijd weemoedige verhalen.

De Herman Moerkerklaan in Hintham – zuid

Jo Versteijnen

Tot ongeveer 1960 was het gebied in Hintham tussen de rivier de Aa en de Rechtse Dijk een gebied van weiland en akkerbouw. Met enkele boerderijen die in herfst en winter snel onder water kwamen te staan als de Aa haar water niet kwijt kon richting Dieze en Maas. Zoals op de foto van de boerderij van de familie Huijbregts te zien is. Deze boerderij stond op de plek waar nu de A2 loopt en waar voorheen het viaduct tussen Jan Heijmanslaan en Kloosterstraat lag. Het was bij overstromingen behelpen met bootje en soms natte voeten. Als het tijdens een winter flink had gevoren dan

was het ondergelopen land ideaal om flinke schaatstochten op te maken tot zelfs naar *Balkum* toe. In de zomer was het sporten op het voetbalveld van Juliana, onder aan de Rechtse Dijk, met uitzicht op het café De Drie Linden. Om iets aan de grote woningnood in de regio Den Bosch te doen kwam de Ros-

malense aannemer Jan Heijmans eind 1950 op het idee om een gedeelte van dit gebied te gaan bebouwen. Er werd naast de bestaande Stenenkamerplas nog een plas gegraven –het Heijmansgat– en met de grond uit dit gat werd het te bebouwen gedeelte opgehoogd. Zo ontstond Hintham-zuid. Een ideale oplossing voor veel woningzoekenden uit onze gemeente. Al die nieuwe straten moesten een naam krijgen en natuurlijk kreeg de hoofdstraat de naam van de grondlegger van de wijk: Jan Heijmanslaan. En ook pastoor Van Thiel als oprichter van de parochie en in 1910 stichter van de R.K. Annakerk werd bedacht met een straatnaam. Voor de resterende straten werd een groot aantal schildersnamen geselecteerd.

van de mooie lanen, met variërende bebouwing en parallel lopend aan de Aa, werd vernoemd naar de in 1879 in Den Bosch geboren kunst schilder Herman Moerkerk.

Wie was deze Herman Moerkerk?

Herman Moerkerk werd op 2 maart 1879 geboren op het adres Markt 87. Zijn doopnamen waren Hermanus Antonius Josephus Maria, roepnaam Herman. In 1896 zat hij als gymnasiast op het Jezuïeten-college in Sittard en was daar actief bij de schoolkrant. Rond 1900 kreeg hij tekenles van de hofkalligraaf Theo van Kampen aan de Hooge Steenweg in Den Bosch en schilderlessen van de schilders Jan Bogaerts en P.M. Slager.

Op 2 augustus 1901 trouwt hij in Maastricht met Henriette Alard. Het jonge paar gaat in Den Bosch wonen op het adres Vughterstraat 162 (de latere woning van Hendrik de Laat). In 1904 heeft hij zijn eerste tentoonstelling en verder maakt hij kunstreizen naar o.a. Frankrijk, Zwitserland en Italië. Ook krijgt hij in 1910 een uitnodiging voor deelna-

me aan een expositie in Boedapest. In 1912 gaat Herman met zijn gezin verhuizen. Het nieuwe onderkomen wordt Brugstraat 1 in Den Bosch en hier blijft het gezin tot 1928 wonen (dan gaan ze naar Haarlem). Van september 1915 tot juni 1916 is Herman lid van de gemeenteraad van Den Bosch. Vanaf 1920 is hij actief in het Oeteldonkse carna-

valsgebeuren en maakt ontwerpen voor optochten, revues, kleding enz. In 1923 ontwerpt hij een Bossche gedenkpenning ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van Koningin Wilhelmina.

In 1927 wordt hij benoemd tot artistiek medewerker van "De Spaarnestad" in Haarlem voor haar tijdschriften zoals de "Katholieke Illustratie" en een jaar later neemt de familie afscheid van Den Bosch en verhuist naar Haarlem. Hij krijgt een afscheidshuldiging en een opdracht om een schilderstuk te maken voor in het stadhuis. In maart 1939 wordt Moerkerk zowel in Haarlem als in Den Bosch gehuldigd vanwege zijn 60ste verjaardag. Er wordt zelfs een Moerkerk-mars gecomponeerd. Na afloop van de allegorisch-historische optocht ter gelegenheid van het 700 jarig bestaan van Haarlem in 1946 waarvan hij voor zowel ontwerp als regie de hoofdverantwoordelijke was, reikte Prins Bernhard hem de zilveren medaille van

H. M. de Koningin uit en op 2 maart 1949 bij zijn 70ste verjaardag werd hij ridder in de Orde van Oranje Nassau. Op 23 augustus 1949 overleed Herman Moerkerk in het Haarlemse ziekenhuis St. Joan de Deo, ruim 70 jaar na zijn geboorte in Den Bosch.

Twée bevolkingsregistraties in Rosmalen uit de Franse tijd (1810-1814)

Deel 1: Etat de Population (november 1810)

Michiel van Heumen

Inleiding

Uit de Franse tijd zijn voor Rosmalen een tweetal bevolkingsregistraties bewaard gebleven: de Etat de Population –letterlijk: staat der bevolking- van november 1810 en het Registre Civique van juni/juli 1811. We moeten deze historische bronnen plaatsen tegen de achtergrond van de politieke en bestuurlijke constellatie van die periode.

In 1810 wordt Nederland onderdeel van het keizerrijk Frankrijk. Het bestuurlijk en administratief apparaat wordt

op Franse leest geschoeid, de Franse taal -tot dan toe al de taal van de (intellectuele) elite- wordt nu ook de taal waarin ambtelijke documenten worden opgesteld. De Burgerlijke Stand wordt door Napoleon ingevoerd (1811), de grondslag voor het latere Kadaster (1832) wordt gelegd en ook de militaire dienstplicht wordt doorgevoerd. Héél véél Hollandse jongens zouden in enkele jaren tijd voor Napoleon hun bloed vergieten op slagvelden in o.a. Rusland, Duitsland, Spanje en Italië. De oorlogvoering dringt in elke sector van het maatschappelijk leven diep door. Het spreekt voor zich dat dit ook in ambtelijke documenten zichtbaar wordt. Bij een groot deel van tellingen, registraties of enquêtes in de Franse tijd is er een militair aspect te onderkennen. En er zijn veel van dergelijke systematische verzamelingen van informatie in die bewogen tijd, want als er iets nieuw is aan de toenmalige (Napoleontische) overheid dan is het wel zijn zucht om op allerlei terrein overzicht te krijgen. Nationale staatsvorming en landelijke beleidsprocessen vereisen statistische informatie. Enkele honderden tellingen zouden op initiatief van de nationale overheid tot stand komen. En de Etat de Population (hier verder afgekort EdP) is er daar één van. Maar er is al heel wat voorafgegaan aan het moment dat in maart 1810 het gebied ten zuiden van de rivieren bij Frankrijk wordt ingelijfd. We kunnen zonder meer zeggen dat de Bataafs-Franse tijd een tijd van revolutionaire verandering is. De voorganger van het Koninkrijk der Nederlanden, de Republiek der zeven Provinciën, waarvan elk der 7 gewesten vergaande bevoegdheden heeft op gebied van wetgeving en bestuur, zou tussen 1793 en 1814 in rap tempo door verschillende staatkundige constructies worden opgevolgd. In 1806 ontstaat het koninkrijk Holland. Lodewijk Napoleon (hiernaast afgebeeld), die in oktober van dat jaar koning van Holland wordt (hij zou zichzelf bij een toespraak *konijn van Olland* hebben genoemd), wordt echter na enkele jaren al door zijn broer de keizer, die hem op de troon had gezet, terzijde geschoven. Toen Lodewijk niet de knecht wilde zijn, die Napoleon voor ogen had –de blokkade met Engeland wordt het breekpunt- besluit de laatste Nederland onderdeel te maken van het keizerrijk Frankrijk. In twee fasen, respectievelijk in maart en in juli 1810, wordt ons land ingelijfd.

De afstand van o.a. de Hollandse departementen Brabant en Zeeland vindt plaats bij traktaat van Fontainebleau van 16 maart 1810. Ruim een maand later, bij Keizerlijk Besluit van 24 april 1810, wordt het gebied verdeeld over drie departementen. Heel grof gezegd: Brabant ten oosten van de Donge zou het departement van de Monden van de Rijn vormen, officieel in documenten uit de tijd genoemd *Departement des Bouches du Rhin*. Als in mei 1810 de indeling in arrondissementen, kantons en communes (gemeenten) tot stand komt, gaat de Commune de Rosmalen tot het kanton Oss behoren, dat op zijn beurt deel uitmaakt van het arrondissement 's-Hertogenbosch. In laatstgenoemde plaats zetelt ook de prefect van het departement, die de administratieve touwtjes in handen heeft en zijn orders ontvangt uit Parijs. De prefect van de Monden van de Rijn is tot 1814, toen de Fransen het veld zouden ruimen, Baron Nicolas Frémin de Beaumont. De onder-prefecten zijn de verbindende schakels tussen maires (burgemeesters) en prefect, maar in het arrondissement 's-Hertogenbosch communiceren de maires rechtstreeks met de prefect.

Etat de Population (november 1810)

De grondslag voor de hier besproken EdP wordt gevormd door een circulaire van Frémin de Beaumont van 20 oktober 1810. In deze circulaire verordonneert hij dat er in elke gemeente een register voorhanden moet zijn van de ingezetenen en hij motiveert dit als volgt:

- Om daarmee vragen aan de hoge autoriteiten te kunnen beantwoorden
- Als hulpmiddel voor administratieve doeleinden.

De maires krijgen voorbedrukte bladen met verschillende kolommen, waarop ze de volgende gegevens moeten invullen: de namen, voornamen, geboortedatum, het geslacht en staat (jongen, meisje, getrouwde man of vrouw, weduwe of weduwnaar), de godsdienst, het aantal kinderen (door de vader of moeder op te geven, maar de betreffende kinderen moeten ook afzonderlijk worden opgeschreven) en het beroep. In het veld 'opmerkingen' moet de maire een 'beknopt denkbeeld' geven van de middelen van bestaan van de betreffende persoon. Er lijkt mij wat die denkbeelden betreft sprake te zijn van een zekere, in het gangbare maatschappelijk verkeer geijkte typering. De opmerking 'sans fortune' in de Rosmalense EdP bijvoorbeeld wordt overwegend bij gegageerde militairen (d.w.z. eervol ontslagen met een klein pensioentje) gebruikt. Het militaire aspect ontbreekt ook in ander opzicht niet: de staten hebben tevens een kolom waarop de in dienst zijnde

militairen moeten worden genoteerd die in de gemeente zijn geboren, onverschillig of zij er daadwerkelijk woonachtig zijn.

Zoals hierboven al vermeld is het Frans de officiële taal van de ambtenarij. Ook voor de EdP wordt gesteld dat, "zoo veel de omstandigheden het toelaten", het Frans gebruikt moet worden. Dit betekent o.a. dat ook de beroepsaanduidingen in het Frans gesteld zijn. Soms kan dat leiden tot onduidelijkheid. In de EdP komt vaak het woord 'laboureur' voor: is dat een aanduiding voor arbeider of akkerbouwer? In combinatie met het 'Registre Civique' dat in het tweede deel van dit artikel ter sprake komt, is in het geval van Rosmalen wel duidelijk dat 'laboureur' vertaald moet worden als akkerbouwer.

Het eerste exemplaar van de staat blijft bij de gemeente en één exemplaar moet naar de prefect worden gestuurd. In het departementsarchief (gedeeltelijk berustend in het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) te 's-Hertogenbosch en gedeeltelijk in de Archives Nationales te Parijs) zijn deze tweede exemplaren niet bewaard gebleven. Het exemplaar van de gemeente Rosmalen is nog steeds aanwezig in het gemeente-archief (inventarisnummer 908), dat bewaard wordt in het Stadsarchief 's-Hertogenbosch.

Hoe de telling moet worden georganiseerd schrijft de circulaire ook voor. Voor wat betreft Rosmalen, als behorende tot het platteland, geldt dat leden van de municipaliteit (we zouden tegenwoordig zeggen: gemeenteraad) – ze worden verderop in de circulaire aangeduid als *Heeren Commissarissen* – de huizen langs moeten gaan. De leden krijgen een bepaalde wijk of kwartier – in Rosmalen vroeger wel als 'rotten' aangeduid – toebedeeld, waar ze op tableaux met dezelfde kolommen als in de genoemde voorbedrukte bladen, gegevens over naam, voornamen, ouderdom, staat, beroep en middelen van bestaan moeten noteren. Omdat er vanaf half september 1810 geen resolutieboek van de municipaliteit meer voorhanden is, weten we de namen van die Commissarissen en de rotten die ze

toebedeeld kregen, niet meer. Hun kladtellingen zijn ook niet bewaard gebleven. De borgemeestersrekening van 1810 (een borgemeester was vóór 1795 een soort gemeente-ontvanger) in het oud-dorpsarchief van Rosmalen ten slotte, bevat geen financiële uitgaven inzake de EdP.

Ik heb gereconstrueerd wíe volgens de EdP wáár woonden. Meestal is het mij gelukt om vast te stellen wat de kadastrale aanduiding (volgens de *Oorspronkelijk aanwijzende tafel* van 1832) is van het huis waar het gezin in november 1810 woont. Het is daardoor mogelijk in grote lijnen de looproute van de tellers te achterhalen. Deze is als volgt:

Heeseind - Kruisstraat - Nieuwe Erven - Kruisstraat Nieuwe Erven - Vliertwijksestraat - Kruisstraat - Sparrenburg - Bruggen - Sprokkelbosch - Kerkenhoek - De Bergen - Heinis - Tweeberg - Vliert-Molenhoek - Varkenshoek - Hintham - Vliert - Kloosterhoek - Maliskamp.

Het bleek mij dat de looproute (de huizen die worden aangedaan) voor het overgrote deel identiek is aan de huizenlijst van 1801, met slechts op enkele plaatsen een afwijking, bijv. aan de Hinthamse dijk. (Martien Veekens heeft die lijst gepubliceerd in *Rosmalla* van maart 2010.) Is de huizenlijst van 1801 als uitgangspunt gebruikt voor de EdP?

Het titelblad van de Rosmalense EdP vermeldt als datum van samenstelling november 1810. Aan de hand van de bevolkingsstaat zelf en na vergelijking met de retro-acta van de Burgerlijke Stand (d.w.z. de kerkelijke doop-, trouw- en begraafboeken als wettelijke voorlopers) heb ik deze staat bij benadering kunnen dateren. De EdP is waarschijnlijk ná 22 november, maar zeker vóór 29 november 1810 samengesteld. Volgens de genoemde circulaire moet de staat vóór 25 november naar de prefect worden gestuurd. In steden, waar de bevolkingsopname een omvangrijke organisatie vereiste, zal in de meeste gevallen in verband met de korte voorbereidingstijd die termijn niet gehaald zijn. Maar zelfs in de plattelandsgemeente Rosmalen is dat niet gelukt. Er wordt namelijk in de EdP een kind vermeld, dat 8 dagen oud is (EdP 908). Aangezien dit kind op 19 november katholiek gedoopt is, heeft de betreffende Commissaris het huisgezin dus op 26 of 27 november bezocht. De maand november 1810 op het titelblad, als zijnde de maand waarin de bevolkingsstaat is opgemaakt, is zeker correct. De EdP bevat verder nog aantekeningen van latere datum, bijv. de opmerking bij sommige personen dat deze overleden zijn (“mort” of “morte” bij mannen resp. vrouwen). Door vergelijking met de begraafregisters en overlijdensregisters van de B.S. kon

worden achterhaald dat deze opmerking genoteerd wordt in de periode november 1810 tot (minstens) september 1813. Daarna verslapt de ijver van de administratie, maar we zijn dan ook in de nadagen van het Napoleontisch bewind aanbeland. Daarnaast treffen we nog enkele malen notities van andere aard aan: ondersteuning door het Bureau van Weldadigheid (een Franse armenzorginstelling), van huwelijk, vertrek naar een andere gemeente of naar het leger (als *conscrit*).

Min of meer verdwaald in deze staat lijken de vermeldingen van personen die zich in de gemeente vestigen in mei 1815 (tussen EdP 64 en 65), mei 1816 (tussen EdP 1229 en 1230) en 1817 (tussen EdP 1031 en 1032).

De circulaire noemt al het “supplement” (al wordt dit woord niet letterlijk gebruikt) om veranderingen in geboorte, sterfte en verhuizingen te kunnen aantekenen. De staat van ingezetenen kon daarmee de komende jaren up-to-date worden gehouden. Een dergelijk supplement voor 1811 (echter slechts bijgehouden tot half juli van dat jaar) is bewaard gebleven in het gemeentearchief 1811-1932 (inventarisnummer 952). In de inventaris wordt het omschreven als ‘kladregister van volkstelling 1811’. Bij het overgrote deel van de geboren en vermeld in dit supplement is door middel van een ‘a’ – of ‘b’-nummer een verwijzing gemaakt naar de plaats (volgens numeriek nummer) in het betreffende gezin in de EdP. De toevoeging van ‘a’ en ‘b’ aan het resp. nummer van numerieke volgorde in de EdP, dateert dus van 1811. Binnengekomen personen of binnen de gemeente verhuisde personen die in de plaats komen van inwoners die zijn vertrokken of eveneens verhuisd binnen de gemeente, krijgen de volgnummers van de laatstgenoemde, oorspronkelijk in de EdP opgenomen ingezetenen.

In hoeverre zijn de vermelde geboortedata in deze staat der bevolking betrouwbaar? Ik heb een steekproef gedaan door van 30 willekeurige personen in de EdP zijn of haar geboortedatum te vergelijken met de doopdatum in het betreffende katholieke of gereformeerde doopboek van de geboorteplaats. Deze steekproef is weliswaar niet representatief, maar toch ook niet speculatief. Bij 23 personen oftewel 77% ligt de opgegeven geboortedatum binnen een jaar vóór of een jaar ná hun doopdatum. Bij slechts drie personen stemt de geboortedatum overeen met de doopdatum, bij nog eens drie is de geboortedatum de dag vóór de doopdatum (wat m.n. bij katholieken zou kunnen kloppen).

De totaaltelling aan het eind van de EdP maakt duidelijk hoe de samenstelling van de Rosmalense bevolking is in

november 1810:

- 519 jongens (d.w.z. niet getrouwde personen van de mannelijke kunne)
- 415 meisjes (d.w.z. niet getrouwde personen van het vrouwelijke geslacht)
- 207 getrouwde mannen
- 206 getrouwde vrouwen
- 38 weduwnaars
- 38 weduwen.

In totaal 1423 personen. Voor het overgrote deel (97%) hangen deze het rooms-katholieke geloof aan.

Het restant van 3% bestaat uit 33 protestanten (feitelijk zullen dat *Nederduitsch gereformeerden* zijn geweest) en 3 personen van de Lutherse religie. Tot het kleine protestantse volksdeel behoren o.a. de schoolmeesters op de Kruisstraat en in het dorp, de gemeentesecretaris annex notaris Nicolaas Esser Meerman (zijn ouderlijk huis “Hof van Hollant” zie pagina 26), een aantal renteniers en de ‘capitaliste’ Willem Isaak van *Beusekom* (zie nevenstaand silhouet) op buitengoed Langenhuizen, en uiteraard de dominee en zijn gezin.

(wordt vervolgd)

HEEMKUNDEKRING ROSMALEN DANKT ZIJN SPONSORS

Timmers Bouwbedrijf bv.	Heikampweg 6	5249 JX	Rosmalen
P. Hoedemakers & Zn. bv.	De Grote Elst 40	5246 JP	Rosmalen
Stichting Satisfaction Rosmalen	Jkvr. de la Courtlaan 2	5242 AJ	Rosmalen
Gebr. Voets Weg- en Waterbouw	Vinkenveld 4	5249 JP	Rosmalen
Car-O-Tech	Hoogstraat 5	5258 BA	Berlicum
v.d.Weide Holding	Pastoor de Leijerstraat 5	5246 JA	Rosmalen
Bouwbedrijf van Niftrik	Friezenstraat 2	5249 JS	Rosmalen
Bouwmans Oliehandel bv.	West eind 2	5245 NL	Rosmalen

HEEMKUNDEKRING - ROSMALEN